

Fecr Yayınları: 526

KUR'ÂN'IN KUR'ÂN'LA TEFSİRİ MESELESİ
Tarihsel Süreç-Sorunlar-Öneriler

Dr. Sevim GELGEÇ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD.
ŞTİ. (Sertifika no: 13178)

Editör
Derya GÜNEY

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Mayıs 2022

ISBN: 978-625-8005-73-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KUR'ÂN'IN KUR'ÂN'LA TEFSİRİ M E S E L E S İ

Tarihsel Süreç-Sorunlar-Öneriler

Dr. Sevim GELGEÇ

Ankara 2022

Dr. Sevim GELGEÇ

İstanbul'da ilk ve orta eğitimini tamamladıktan sonra 1995 yılında İstanbul İmam-Hatip Lisesinden mezun oldu. 1999 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İşletme Bölümünden, 2010 yılında yine aynı fakültenin İlahiyat Bölümünden mezuniyetini aldı. 2012 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde lisansını tamamladı. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Bilim Dalında *Kur'ân-ı Kerim'de Beyân Kavramı ve Hz. Peygamber'in (as.) Tebyin Görevi* adlı Yüksek Lisans tezini ikmâl ederek aynı fakültede Tefsir Bilim Dalında Doktora öğrenimine başladı. 2020 yılında ise *Bir Yöntem Olarak Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri Meselesi -Muhammed Emin Şinkîti Örneği-* adlı doktora tezini hitama erdirdi. Evli ve iki çocuk annesidir.

ÖN SÖZ

Kur'ân'ın doğru anlaşılması ve yorumlanması, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Müslümanların önünde bir mesele ve ilgi odağı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu doğrultuda Müslümanların, yaşadıkları her dönemde anlamaya yönelik geliştirdikleri yöntemler olmuş ve hiç şüphesiz bu yolla kendi soru ve sorunlarına cevaplar bulmuşlardır. Bugünün insanının da hayata dair soru ve sorunlarına cevaplar üretebilmek için -Kur'ân'ın anlaşılır kılınması adına- bu metotları ileri bir noktaya taşıması, en temel sorumluluklarından birini teşkil etmektedir.

Bu çalışmada, gerek geçmişte gerekse günümüzde Kur'ân'ı anlama hususunda "en iyi ve en sorunsuz yöntem" olarak takdim edilen Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri yöntemi, bir "mesele" olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde, İbn Teymiyye (ö. 728/1328) tarafından sistematik hâle getirilen yöntemin, öncelikle tarihsel arka planı çalışılarak zihniyet analizi yapılmış ve hangi sonuçlara müncer olduğu tespit edilmiştir. İkinci bölümde ise tefsirinde mezkûr yöntemi uyguladığını belirtmesi ve İbn Teymiyye ile aynı selefî çizgiyi takip etmesi sebebiyle, Moritanyalı müellif Muhammed Emin Şinkîti'nin (ö. 1974) içinde yetiştirdiği siyasi-sosyal-kültürel ve dinî ortamlar tetkik edilerek bu unsurların, müellifin zihin dünyasını ne yönde şekillendirdiği üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde, Şinkîti'nin *Advâu'l-Beyân fi İdâbi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân* adlı tefsirinde Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri yöntemini, mukaddimesinde zikrettiği usûl doğrultusunda pratize edip etmediği ve bu yöntemi nasıl uyguladığı örneklerle izah edilmiştir. Üçüncü ve son bölümde, *Advâu'l-Beyân* üzerinden Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etmenin imkânı, sorunları ve muhtemel sonuçları tartışıldıktan sonra Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirinden ne anlaşılması ve nasıl uygulanması gerektiği hususu üzerinde durulmuş, böylece konuya dair tespit ve önerilerde bulunulmuştur. Sonuç kısmında ise konuyu kapsamlı şekilde ele alan bir değerlendirme sunulmuştur.

Öncelikle bu çalışmada önerilen metot vesilesiyle Kur'ân'ı doğru anlama çabalarına katkıda bulunabilmeyi ümit eder, lisansüstü eğitimime başladığım günden beri kesintisiz ilim meclisleri ve rahle-i tedrisinde bulunmaktan gurur duyduğum, ilim yolculuğumda her daim rehber edindiğim, engin bilgi ve birikimiyle ufku açan, usûl ve vusûlümü borçlu olduğum danışmanım Prof. Dr. Yaşar DÜZENLİ'ye minnet ve şükranlarımı sunarım. Çalışmama

fikrî katkılarının yanı sıra kaynak önerileriyle de destek veren ve her daim kapılarını açık tutan Prof. Dr. Mehmet Emin MAŞALI ve Prof. Dr. Ömer AYDIN'a teşekkürü bir vecibe addederim. Yine çalışmamı okuyarak ve kaynak temin ederek desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Hidayet AYDAR'a şükranlarımı arz ederim. Çalışmamı baştan sona okuyup katkılar sunan Dr. Öğr. Üyesi Aysenur FİDAN ve Arş. Gör. Fatma Nur ŞENER'e yürekten teşekkür ederim. Yine çalışmayı baştan sona okuyarak vefakârlıklarını gösteren Derya GÜNEY'e, Serhan OSMANÇELEBİOĞLU'na, Vildan ALTAY'a ve Akile TEKİN'e en içten teşekkürlerimi takdim ederim. Her daim dualarıyla güç veren anne ve babama, maddi-manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan eşim Mustafa GELGEÇ'e, bu süreçte olağanüstü anlayış sergileyen kızlarım Dilara ve Yaren'e sonsuz teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Bütün çabamızı ortaya koysak da çalışmada çeşitli kusurlar bulunabilir, tüm bu eksiklikler çalışmanın yazarına atfedilmelidir. Zira mutlak kemâl sahibi sadece Allah'tır.

Sevim GELGEÇ
İstanbul-2022

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
KISALTMALAR	9
GİRİŞ	11
I. Araştırmanın Konusu	11
II. Araştırmanın Amacı	11
III. Araştırmanın Problemi	12
IV. Araştırmanın Yöntemi	13
V. Kaynak Analizi	14

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL ARKA PLAN	19
1.1. Kavramsal Çerçeve	19
1.1.1. Kur'an	19
1.1.2. Tefsir	20
1.1.3. İstişhâd	26
1.1.4. İktibâs	27
1.1.5. İstidlâl	28
1.1.6. Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri	28
1.2. Tarihsel Arka Plan	30
1.2.1. Hicri İlk Üç Asır	30
1.2.1.1. Hz. Peygamber Dönemi	31
1.2.1.2. Sahâbe Dönemi	34
1.2.1.3. Tâbiûn Dönemi	44
1.2.1.3.1. Ehl-i Hadisin Tefsir ve Te'vil Anlayışı	50
1.2.1.3.2. Ehl-i Re'yin Tefsir ve Te'vil Anlayışı	59
1.2.1.4. Tedvin Dönemi	63
1.2.1.4.1. Tefsirler	63
1.2.1.4.2. Usûl Eserleri	67
1.2.1.4.2.1. Fıkıh Usûlü	67
1.2.1.4.2.2. Tefsir Usûlü	68
1.2.2. Telif Dönemi ve Sonrası	69
1.2.2.1. Tefsirler ve Tefsir Mukaddimleri	69
1.2.2.2. Usûl Eserleri	91
1.2.2.2.1. Fıkıh Usûlü	91
1.2.2.2.2. Tefsir Usûlü	97
1.2.3. Kur'an'ın Kur'an'la Tefsirinin Sistemleşmesi ve Literatüre Girmesi	100
1.2.4. Kur'an'ın Kur'an'la Tefsirinin Çağdaş Dönemdeki Yansımaları	119
1.3. Değerlendirme	127

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED EMİN ŞİNKİTİ'NİN (ö. 1974) HAYATI VE TEFSİRİNDE KUR'ÂN'IN KUR'ÂN'LA TEFSİRİ METODUNU KULLANIŞI	135
2.1. Yaşadığı Çağın Genel Yapısı	135
2.1.1. Siyasi Durum	135
2.1.1.1. Moritanya	135
2.1.1.2. Suudi Arabistan	136

2.1.2. İlmî, Sosyal ve Kültürel Durum-----	138
2.1.2.1. Moritanya-----	138
2.1.2.2. Suudi Arabistan-----	138
2.2. Hayatı-----	143
2.2.1. Adı, Künyesi, Ailesi ve Kabilesi-----	143
2.2.2. Doğumu ve Çocukluğu-----	143
2.2.3. Eğitimi-----	144
2.2.4. Hicaz'a Yerleşmesi-----	144
2.2.5. Akide ve Mezhebi-----	145
2.2.6. Eserleri-----	147
2.2.6.1. Moritanya'da Yazdığı Eserler-----	147
2.2.6.2. Arabistan'da Yazdığı Eserler-----	147
2.3. <i>Advâu'l-Beyân fî İdâbi'l-Kur'ân Bi'l-Kur'ân</i> 'da Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri-----	148
2.3.1. Kur'an'ı Kur'an'la Tefsir Yöntemi-----	148
2.3.1.1. Mücmelin Beyânı-----	156
2.3.1.2. Âmmın Tahsîsi-----	163
2.3.1.3. Mutlakın Takyidi-----	166
2.3.1.4. Müphemînin Açıklanması-----	168
2.3.1.5. Muhtasarın Tafsîli-----	169
2.3.1.6. Müşkilin Tavdihi-----	171
2.3.1.7. Kıraatlerin Birbirini Tefsir Etmesi-----	175
2.3.1.8. Mecazın Hakikate Hamlinde Diğer Ayetlerden Yararlanma-----	176
2.4. Değerlendirme-----	179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN'IN KUR'ÂN'LA TEFSİRİ METODUNUN İMKÂNI MESELESİ -----	183
3.1. Kur'an'ın Kur'an'la Tefsirinin Handikapları-----	183
3.1.1. Literalist/Lafızcı Okuma-----	184
3.1.2. Nesnellikten Uzak Olma-----	204
3.1.3. Aklın Alanını Sınırlama-----	215
3.1.4. Sîret-Nüzûl İlişkisini ve Sünneti Devre Dışı Bırakma-----	222
3.2. Kur'an'ın Kur'an'la Tefsirine Dair Ortaya Konulan Kavramların Eleştirel Analizi-----	228
3.2.1. Mücmel-Mübeyyen-----	228
3.2.2. Umûm-Husûs-----	241
3.2.3. Mutlak-Mukayyed-----	250
3.2.4. Müphem-----	252
3.2.5. Müşkil-----	258
3.2.6. Rivayet Tefsiri-----	264
3.3. Kur'an'ın Kur'an'la Tefsirinin Usûlüne Yönelik Tespit ve Öneriler-----	273
3.3.1. Bütüncül Okuma-----	273
3.3.2. Kur'an'ın Dünya Görüşünü Tespit Etme-----	282
3.3.3. Makâsîd Temelli Anlama ve Yorumlama-----	287
3.3.4. Metin Dışı Bağlamın Tespitinde Kur'an'dan Yararlanma-----	294
SONUÇ -----	299
BİBLİYOGRAFYA -----	303